

УДК 327 (477) «201»

Н. О. Гомонай

**БАГАТОВЕКТОРНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА – НЕОБХІДНА
УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОЇ ГЕОСТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ
ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2010 Р.**

Серед актуальних проблем розвитку Української держави питання формування зовнішньополітичної стратегії є одним з найбільш складних і неоднозначних. З часу проголошення незалежності України визначились три основні центри впливу на нашу країну: Росія, Європейський Союз та Сполучені Штати Америки (США). Залежно від зміни влади, а також напрямів зовнішньої політики країни змінювалися і відносини з тією чи іншою стороною.

Тому актуальність теми дослідження визначається насамперед необхідністю узагальнення окремих аспектів багаторічного досвіду формування і реалізації зовнішньої політики України, висвітлення її місця в сучасних загальносвітових процесах, наукового обґрунтування засад зовнішньої політики країни, яке повинно мати на меті винесення уроків і окреслення подальших завдань державотворення в Україні та виокремлення проблемних питань і особливостей сучасного стану взаємовідносин України з Європейським Союзом, Сполученими Штатами Америки, Російською Федерацією та країнами-сусідами, а також з країнами Азії в контексті їх впливу на геополітичний вимір сучасного глобального розвитку. Актуальним видається також аналіз позитивних і негативних аспектів впровадження багатовекторної зовнішньої політики в Україні.

Мета роботи полягає у дослідженні основних закономірностей, тенденцій і перспектив сучасної багатовекторної зовнішньої політики України як основного геостратегічного курсу нашої держави і визначенні на цій основі її основних зовнішньополітичних пріоритетів. Поставлена мета обумовила необхідність вирішення ряду взаємопов'язаних завдань:

- визначити основні зовнішні і внутрішні чинники формування засад зовнішньої політики України;
- простежити еволюцію зовнішньополітичного курсу України і виділити актуальні аспекти реалізації її зовнішньої політики з урахуванням місця і ролі нашої держави у сучасному геополітичному просторі;
- виокремити окремі аспекти сучасної багатовекторної геополітичної стратегії України як в історичному контексті, так і в сучасних умовах.

Проблематика формування багатовекторної зовнішньої політики України знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців-геополітиків. Особливу вагу мають роботи таких учених, як

А. М. Зленко, В. С. Огрязко, І. В. Артёмов та інші. А. М. Зленко у своїх працях важливе місце відводить зовнішній політиці України, а після 2010 р. – і багатовекторному курсу нашої держави. Зокрема, у праці «Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу» [1] автор окреслює суто і принципи багатовекторної політики України, яку потрібно реалізовувати на сучасному етапі. В. С. Огрязко у статті «Визначальним чинником зовнішньої політики України має бути євроцентризм» [2, с.56–58] висвітлює основні напрями зовнішньої політики, підкреслюючи важливість європейської інтеграції. Саме євроінтеграція, за його словами, забезпечить безпеку нашої держави. У збірниках наукових праць «Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми» (2007 р.) [3] та «Геополітика України: історія і сучасність» (2009–2010 рр.) [4], виданих Закарпатським державним університетом, порушується широке коло питань, пов'язаних з упровадженням багатовекторної політики України, проблемами її національної безпеки в умовах глобалізації, а також висвітлені роль і місце України в інтеграційних процесах сучасності.

Українська геостратегія – феномен складний і не має однозначного висвітлення, оскільки Україна з часу проголошення незалежності знаходилася на перетині протилежних геополітичних інтересів. Саме тому після президентських виборів 2010 р. в геостратегію зовнішньої політики України вносилися окремі корективи з урахуванням змін, що відбуваються в геополітичному світоустрої. Роль Української держави в сучасній системі міжнародних відносин посилюється за умови об'єктивних чинників. Почався період безпрецедентної для України зовнішньополітичної модернізації [5]. Протягом 2010 р. в цій сфері відбулися значні зрушення: підготовлено нову редакцію Стратегії національної безпеки, а також уперше в історії незалежної України створено концептуальний зовнішньополітичний документ – Стратегічні напрями зовнішньої політики [6, с.137].

Із закінченням чергових президентських виборів у 2010 р., коли перед Україною знову постали питання подальшого розвитку країни, значною мірою також підвищився інтерес до пріоритетів її внутрішньої та зовнішньої політики. Щоб знайти ефективні методи виведення України з тривалої політичної та економічної кризи, а також почати реалізовувати активну зовнішню політику, яка базується на принципах міжнародного права, рівноправності та взаємної вигоди, потрібно якнайшвидше розпочати формування нового політичного курсу держави.

Новообраний Президент України Віктор Янукович оголосив про проведення багатовекторної зовнішньої політики. Для України багатовекторність – це історична та геополітична даність, яку треба гармонійно та раціонально використовувати для здійснення національних інтересів в умовах глобалізації та регіоналізації багатомірного міжнародного комунікативного простору.

Протягом останніх років в українському суспільстві спостерігався системний конфлікт між державою і суспільством, між державою і людиною. Державна влада виявляла свою неефективність, що, у свою чергу, відбилося на зовнішньополітичному курсі держави. В основі зовнішньої політики будь-якої держави мають лежати національні інтереси та стратегічні пріоритети, а не забезпечення групових чи особистих інтересів. Саме тому «зовнішня політика України має бути не просхідною, не прозахідною, а проукраїнською» [7]. Тобто головним пріоритетом вітчизняної зовнішньої політики має бути український національний інтерес. Зовнішня політика України покликана реалізовувати національні інтереси, бути одним з інструментів самоствердження української нації.

Саме «проукраїнську» зовнішню політику і намагається здійснювати Президент України Віктор Янукович. Про це свідчить як його Послання до українського народу 3 червня 2010 р., так і Послання до Верховної Ради України 7 квітня 2011 р. Нагальним для нашої країни залишається модернізація, технологічний розвиток та запровадження інноваційних технологій у всіх сферах життєдіяльності.

Проукраїнський вибір у зовнішній політиці – необхідна передумова міжнародного економічного і політичного співробітництва, вільного доступу громадян до європейського та світового ринків.

Виходячи з основних пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики Української держави на сучасному етапі, які окреслив Президент України Віктор Янукович у Посланні до українського народу 3 червня 2010 р. і підтвердив у Щорічному Посланні до Верховної Ради України 7 квітня 2011 р. «Модернізація України – наш стратегічний вибір», і які знайшли законодавче закріплення у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р., слід відмітити, що українська геостратегія, яка після президентських виборів була оголошена багатовекторною, буде розвиватися у **чотирьох основних напрямках:**

1. Найвищим пріоритетом нашої зовнішньої політики була і залишається **євроінтеграція**. Цей напрям визначає загальний вектор перетворень, насамперед внутрішніх. Незважаючи на те, що цей процес надзвичайно складний і тривалий, більша частина роботи має бути зроблена в Україні і самими українцями. Виходячи з наших стратегічних національних інтересів, потрібно продовжувати співпрацю з Європейським Союзом як ключовим партнером у подоланні негативних наслідків фінансово-економічної кризи, проведені масштабних економічних реформ, модернізації енергетичного сектору.

2. Важливим елементом зовнішньої політики України є **стратегічне партнерство України та Російської Федерації**, що також є важливою складовою європейської безпеки. Водночас принципова позиція в тому, що двосторонні відносини мають базуватися на взаємній повазі національних інтересів. Саме на цій основі розглядається питання

співпраці України з Митним Союзом (за участі Росії, Білорусі й Казахстану). Подальший розвиток стосунків з Митним союзом буде спиратись на нову договірну базу щодо угод про вільну торгівлю та можливу пакетну угоду про співпрацю за формулою «3+1».

3. Стратегічне партнерство та співробітництво зі Сполученими Штатами Америки на основі Хартії 2008 р. Пріоритетами на цьому напрямі будуть політичний діалог у безпековій сфері, взаємодія у боротьбі з міжнародним тероризмом і врегулюванні конфліктів.

4. Політика позаблоковості – наріжний камінь української зовнішньої і безпекової доктрини. Однак не виключається співпраця з НАТО, іншими безпековими організаціями. Україна наполегливо працюватиме над розвитком нової системи колективної безпеки в європейському та євроатлантичному просторі.

З огляду на наведені принципи влучними будуть слова Анатолія Зленка, який писав: «Зовнішньополітичний курс України необхідно максимально адаптувати до нового багатопольярного світу, а отже, відмовитися від застарілого уявлення про єдиний центр сили, на який слід було б орієнтуватися. Хай як дивно, але в умовах зміщення міжнародних відносин від однопольярного до багатопольярного формату нового наповнення набуває концепція багатовекторності. Її характерна особливість – більш гостре сприйняття різноманіття сучасного світу, в якому так звані нові демократії та висхідні країни наполягають на ширшому представництві власних інтересів на світовій арені і з огляду на це будують свої зовнішньополітичні розрахунки.

Переосмислюючи роль і місце України на міжнародній арені, нам на нинішньому етапі, очевидно, слід вибудовувати таку зовнішньополітичну лінію, яка дозволяла б проводити ефективну як західну, так і східну політику, тим самим домагаючись закріплення, по можливості, позицій Української держави на всіх напрямках міжнародної політики. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує питання про посилення співробітництва України зі своїми стратегічними партнерами, його переведення в реальну політичну площину шляхом підвищення рівня міждержавного діалогу, що уможливило досягнення домовленостей із широкого спектра питань» [1].

Втім, найбільшим досягненням у багатовекторній зовнішній політиці України є відновлення співпраці з Росією та продовження діалогу з Євросоюзом, оскільки, саме конфронтаційні відносини з Росією стали істотною перешкодою інтеграції України в Євросоюз у попередні роки. Поліпшення відносин з Росією – це те, що наші європейські партнери вітали передусім.

Багатовекторну геополітичну стратегію України обумовлює її внутрішнє і зовнішнє середовище. Геостратегія продиктована необхідністю збереження стратегічної рівноваги в існуючому

геополітичному оточенні і спрямована на зміцнення національної і міжнародної безпеки.

Як зазначається у науковому популярному виданні «Зовнішня політика України: здобутки і проблеми», «Досить часто багатовекторність трактують як хитання України між двома зовнішньополітичними напрямками – західним (європейський та євроатлантичний простори) та східним (Росія та євразійський простір). Однак міжнародні реалії європейського простору виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям. Багатовекторність слід сприймати не як постійні коливання зовнішньополітичного курсу, а в широкому розумінні як розвиток і підтримку відносин із багатьма учасниками міжнародного життя. Для України це абсолютно раціональна і прагматична політика, яка, окрім усього іншого, викликана ще й тим, що в Україні поки що немає єдності стосовно визначення зовнішньополітичних пріоритетів. Багатовекторність не може бути безпринципною, вона потребує чіткого визначення геополітичної орієнтації, вибору пріоритетних геостратегічних напрямів, виходячи із об'єктивних можливостей і врахування національних інтересів. Багатовекторність зовсім не означає рівновекторності і не означає рівнозначності всіх її складових. Серед багатьох векторів завжди мають виділятися ті, що є пріоритетними, головними, які, власне, і визначають стратегію зовнішньої політики держави, її стратегічних партнерів.

Отже, українська геостратегія має ґрунтуватися на чітко визначених геополітичних пріоритетах і жорстко окресленому колі своїх стратегічних партнерів. Україна має визначитися як у пріоритетному в одному з трьох можливих геостратегічних напрямів: або обрати шлях до європейського співробітництва, або забезпечити гарантії незалежного розвитку як від Заходу, так і від Росії, або ж обрати позицію динамічної рівноваги між Сходом і Заходом, яка підтримується міжнародним співтовариством і яка є, на його думку, найбільш перспективною [8]».

Багатовекторність лежить в основі зовнішньої політики України, оскільки українська держава має інтереси і на Заході, і на Сході. Скільки б не було противників такого курсу, він просто необхідний для України на сучасному етапі, адже дозволяє підтримувати добросусідські відносини з усіма державами, гарантує державну безпеку та забезпечує розуміння і підтримку з боку світового співтовариства. При цьому, виходячи з національних інтересів на міжнародній арені, беручи до уваги історичну традицію, географічну та цивілізаційну близькість з Європою та враховуючи ряд інших факторів, Україна зробила свій європейський вибір.

Отже, після президентських виборів 2010 р. відбулася кардинальна корекція зовнішньополітичного курсу України. На законодавчому рівні закріплений позаблоковий статус держави, знято

перспективу вступу до Організації Північноатлантичного договору, домінуючим у зовнішній політиці став російський вектор [9, с.45].

Узагальнюючи, можна дійти висновку, що багатовекторність є необхідною умовою реалізації геостратегії України. Проте процес її впровадження включає як позитивні, так і негативні тенденції. До **позитивних** можна віднести такі [9, с.45]:

1. Нова влада, сформувавши скоординовану систему управління на рівні Президент – Парламент – Уряд, ліквідувала протистояння державних інститутів, яке в попередні роки гальмувало здійснення консолідованої політики на світовій арені.

2. З огляду на кількість і зміст виконаних заходів, результати першого року «конструктивного партнерства» з НАТО заслуговують на переважно позитивні оцінки.

3. Вдалося активізувати контакти на важливих для країни зовнішньополітичних напрямках, яким приділялося недостатньо уваги попередньою владою – Китай, Японія, Туреччина. Розвиток партнерства з цими країнами відповідає стратегічним інтересам України та закладає підвалини для його поглиблення.

Щодо **негативних** тенденцій, то реалізації багатовекторного зовнішньополітичного курсу заважає низка факторів, зокрема [9, с.45]:

1. Не сприяють ефективному здійсненню зовнішньої політики внутрішні проблеми України. Спостерігаються ознаки формування авторитарної системи управління, адміністративно-силового домінування однієї політичної сили, гальмування демократичних процесів, вибіркового застосування правосуддя.

2. Не сталося суттєвих змін на краще у відносинах з Європейським Союзом. Інтенсивність контактів нової влади з керівництвом ЄС не переросла в нову якість політико-дипломатичного діалогу.

3. Закріплення на законодавчому рівні позаблокового статусу, відмова від перспективи вступу в НАТО, з огляду на відсутність відповідних міжнародних гарантій, по суті, залишає Україну в «сірій» зоні безпеки, створює низку загроз і викликів.

4. Українсько-російські відносини набули явно асиметричного, диспаратного характеру.

5. У сфері зовнішньополітичної діяльності на порядку денному залишаються хронічні проблеми модернізації інституційного забезпечення зовнішньої політики, її економізації, зміцнення міжнародних гарантій безпеки України, посилення захисту прав українських громадян за кордоном, забезпечення ефективності дій на головних зовнішніх напрямках.

Список використаної літератури

1. **Зленко А.** Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу. Дзеркало тижня. №6 (786)20 –

26 лютого 2010 [Електронний ресурс] / А. Зленко. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/pereosmislyuyuchi_zovnishnyu_politiku_ukrayini_va_zhkiy_shlyah_do_dosyagnennya_konsensusu-59267.html/. 2. **Огрязко В. С.** Визначальним чинником зовнішньої політики України має бути євроцентризм // В. С. Огрязко // Національна безпека і оборона: журнал Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2011. – №3(121). – 78 с. 3. **Україна** на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми: зб. наук. пр. за матеріалами міжнародної конференції (м. Ужгород, 5–6 грудня 2006 р.) / [відп. ред. І. В. Артёмов]. – Ужгород : ЗакДУ, Ліра, 2007. – 346 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір», Вип. 3). 4. **Геополітика** України: історія і сучасність: зб. наук. пр. – Вип. 1. – Ужгород : Ліра, 2009. – 312 с.; Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. – Вип. 2. – Ужгород : ЗакДУ, 2010. – 320 с.; Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. – Вип. 3. – Ужгород : ЗакДУ, 2010. – 372 с. 5. **Грищенко К.** Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики [Електронний ресурс] / К. Грищенко // Дзеркало тижня. – №27, 17 липня 2010 р. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/poza_mezhami_shahivnitsi_pragmatichniy_poryadok_denniy_ukrayinskoyi_zovnishnoyi_politiki-60748.html 6. **Модернізація України** – наш стратегічний вибір: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2011. – 432 с. 7. **Микола** Азаров: Наша зовнішня політика збалансована та проукраїнська [Електронний ресурс] / М. Азаров. – Режим доступу: <http://news.ligazakon.ua/news/2010/10/13/31681.htm>. 8. **Зовнішня** політика України: здобутки і проблеми [Електронний ресурс]. – К. : Т-во «Знання України», 2007. – 24 с. – Режим доступу: <http://www.kmv.gov.ua/print/news.asp?Id=200651>. 9. **Національна** безпека і оборона: журнал Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2011. – №3 (121). – 78с.

Гомонай Н. О. Багатовекторна зовнішня політика – необхідна умова реалізації нової геостратегії України після президентських виборів 2010 р.

У статті досліджено основні закономірності, тенденції і перспективи сучасної багатовекторної зовнішньої політики України як основного геостратегічного курсу нашої держави і визначено на цій основі її основні зовнішньополітичні пріоритети. Автором здійснено спробу сформулювати основні проблеми на шляху реалізації зовнішньополітичної стратегії України та окреслити можливі шляхи їх вирішення, а також виокремити позитивні та негативні тенденції в розвитку цього процесу. Зроблено висновок, що визначення зовнішньополітичних інтересів нашої держави потребує врахування як усієї системи глобальних зацікавлень різних країн, так і фактичного

розкладу сил – економічних, політичних, військових, ідеологічних – у своєму регіоні.

Ключові слова: багатовекторність, євроінтеграція, баланс сил, геостратегія.

Гомонай Н. А. Многовекторная внешняя политика – необходимое условие реализации новой геостратегии Украины после президентских выборов 2010 г.

В статье исследованы основные закономерности, тенденции и перспективы современной многовекторной внешней политики Украины как основного геостратегического курса нашего государства и определены на этой основе ее основные внешнеполитические приоритеты. Автором предпринята попытка сформулировать основные проблемы в реализации внешнеполитической стратегии Украины и очертить возможные пути их решения, а также выделить позитивные и негативные тенденции в развитии этого процесса. Сделан взвод о том, что определение внешнеполитических интересов нашего государства требует учета как всей системы глобальных интересов разных стран, так и фактического расклада сил – экономических, политических, военных, идеологических – в своем регионе.

Ключевые слова: многовекторность, евроинтеграция, баланс сил, геостратегия.

Gomonai N. Multi-vector foreign policy is the necessary condition of the realization of a new Ukraine's geopolitic after the presidential election in 2010

This article explores the basic laws, trends and prospects of modern Ukraine's multi-vector foreign policy as a major geo-strategic course of our state and determined on this basis its main foreign-policy priorities. The author attempts to formulate the main problems in the process of realization of Ukraine's foreign policy, to outline possible solutions and highlight the positive and negative trends in the development of this process. It is concluded that the definition of foreign policy's interests of our country requires taking into account as a whole system of global interests of different countries and the actual state of forces – economic, political, military, ideological – in the region.

Key words: multi-vector policy, European integration, the balance of power, geostrategy.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2011 р.

Прийнято до друку 27.01.2012 р.